

upoznaju sa njegovim naučnim djelom. Knjiga je, također, podstrek da se nastave istraživanja o značajnim ličnostima i naučnicima porijeklom iz naše zemlje razasutim po cijelom svijetu o kojima se zna malo ili gotovo ništa. Zbog toga je preporučujem široj naučnoj javnosti koja se bavi histori-

jom, islamskim naukama, balkanologijom i pravnim naukama, odnosno široj naučnoj i kulturnoj javnosti sa prostora bivše Jugoslavije, Balkana i Republike Turske.

Hadžija Hadžiabdić

Armina Omerika, *Islam in Bosnien-Herzegowina und die Netzwerke der Jungmuslime (1918-1983)*. Wiesbaden: Harrasowitz, 2014, 362 str.

Armina Omerika u svojoj knjizi *Islam u Bosni i Hercegovini i mreže Mladih muslimana* daje opsežan pregled istorije islama u Bosni i Hercegovini u 20. stoljeću s težištem na organizaciji *Mladi muslimani*. Polazeći od teze kako se razvoj kulturnog i nacionalnog identiteta bosanskih muslimana ne može posmatrati odvojeno od razvoja unutar islamskih religioznih struktura i dinamike islamskih diskursa, ključnu ulogu u knjizi igraju odnosi između predstavnika, institucija i organizacija bosanskih muslimana. Pred pozadinom navedenih konstelacija i veza, analizira se razvoj mreže Mladih muslimana, njihovo djelovanje i pozicioniranje u okviru prve i druge Jugoslavije. Period istraživanja doseže do 1983. godine, ali ne obuhvaća i *Sarajevski proces* koji je otpočeo iste godine i po mišljenju Omerike obilježava prekid liberalizacije politike prema religiji od strane komunističkog režima.

Prvo poglavlje *Bosanski Muslimani u prvoj jugoslovenskoj državi (1918-1941)* počinje sa prologom u kojem se prikazuje problem pozicioniranja bosanskih muslimanaza vrijeme austro-ugarske upra-

ve. Pitanje odnosa prema „kršćanskoj“ ili „evropskoj kulturi“ dovodi do raznih diskursa i različitih struja među bosanskim muslimanima. Kao bitne organizacije muslimana u to vrijeme se opisuju JMO (*Jugoslovenska muslimanska organizacija*) i *El Hidaje*. Nakon kratkog osvrtu na bosansko-muslimanske elite i njihov odnos prema NDH, poglavlje *Mladi muslimani 1941-1945: Mreža i ideologija* nudi pregled nastanka i razvoja te organizacije. Omerika odbacuje tvrdnje da je organizacija osnovana 1939. godine. Ova godina se najvjerovatnije pominje jer je tada od strane muslimanske omladine u Sarajevu formirano udruženje *Naprednjaci*, koje se smatra „klicom“ Mladih muslimana. Međutim, istraživanje pokazuje da se ideja o Mladim muslimanima tek razvila u krugu kulturnog društva *Trezvenost*, kojem su se priključili članovi iz raznih muslimanskih omladinskih udruženja. Odluka o osnivanju *Mladih muslimana* je uslijedila u martu 1941. godine kada je bio osnivački skup ove organizacije. Ipak, zbog rata, ne uspijevaju izvršiti registraciju. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, *El Hidaje* vidi mogućnost proširivanja uticaja

na muslimansku omladinu kroz uključivanje Mladih muslimana kao dio svoje sekcije, dok Mladi muslimani dobivaju mogućnost širenja svoje mreže. Godine 1943. ova organizacija i javno postaje omladinska sekcija El Hidaje. Regrutiranje članova je uslijedilo prvenstveno preko familijarnih veza i susjedstva. Formira se i grupa žena, kojoj su prije svega pripadale učenice Gazi Husrev-begove ženske medrese, koje su bile aktivno angažirane u *Merhametu*.

U svojim radovima Mladi muslimani iskazuju negodovanje zbog navodnog moralnog propadanja bosanskih muslimana kao posljedice orijentiranja prema Evropi i uticaja evropske kulture. Jedini spas se vidi u okretanju prema religiji, pri čemu se islam predstavlja kao univerzalni način života. S ovim diskursom Mladi muslimani se pokušavaju suprostaviti stvaranju slike o zaostalosti muslimana od strane kršćanske okoline. Ujedno se ovdje radilo i o polemici koja se vodila između ove organizacije i sekularnih modernista u bosansko-muslimanskom društvu. Po mišljenju Omerike, Mladi muslimani ipak ne nude posebnu alternativu ili konkretne modele po pitanju izvjesnih tema. Ambivalentnost u odnosu prema Evropi se, prema njenom mišljenju, iskazuje u činjenici da su se Mladi muslimani služili i zapadno-evropskom književnošću.

Poglavlje *Islam u prvim godinama Titove države (1945-1953)* opisuje potiskivanje religije od strane komunističke vlasti. Posebna pažnja u knjizi posvećena je zabrani nošenja zara i feredže kod muslimanskih žena, pri čemu se konstantira da žene o kojima se radilo nisu bile uključene u diskusiju. Sljedeće poglavlje *Mladi muslimani u godinama nakon rata (1945-1949)* bavi se regrutiranjem novih članova Mladih muslimana nakon njihovog odlaska u ilegalu

1946. godine, zbog pritiska režima i sudskih procesa. Primanje novih članova se odvija pod strogim uvjetima. U Sarajevu se članovi pronalaze među učenicima Gazi Husrev-begove medrese, El Hidaje sekcije, preko familije, prijatelja i susjedstva. Ova organizacija tada doživljava izvjestan uspjeh i proširuje svoju mrežu po Bosni i Hercegovini. Pored Sarajeva najviše pristalica je bilo u Hercegovini i istočnoj Bosni. Radilo se prvenstveno o područjima na kojima su se dešavali zločini nad bosanskim muslimanima u Drugom svjetskom ratu. Priliv članova je bio usko vezan uz geopolitička zbivanja, prije svega straha od mogućeg izbijanja Trećeg svjetskog rata i raspada Jugoslavije. Iz tog razloga dolazi do naoružavanja jednog dijela Mladih muslimana – posebno u Hercegovini – i planova za organiziranje vojne odbrane muslimana. Osnivaju se i takozvane *udarne grupe* u Sarajevu, koje su trebale pratiti policajce i oficire tajne službe. Na procesu iz 1949. godine Mladi muslimani se karakteriziraju kao teroristička organizacija i u četiri slučaja se izriču smrtne kazne. Po mišljenju Omerike, ove drastične kazne ne stoje u srazmjeri sa stvarnom opasnošću koja je proizlazila od Mladih muslimana. Nije bilo nijednog dokaza da su članovi ovog udruženja počinili ijedan nasilan čin. Prije svega se ovdje radilo o "eliminiranju političkih i ideoloških protivnika" od strane komunističke vlasti (220). Iste godine *Islamska vjerska zajednica* proglašava Mlade muslimane terorističkom organizacijom, iako je prethodno ovo udruženje regrutiralo svoje članove i među učenicima Gazi Husrev-begove medrese.

U poglavlju *Od represije do priznavanja i (nazad): Islam u Jugoslaviji 1953-1983* se opisuje period liberalizacije politike prema religiji od 1950-ih godina, kao posljedice

udaljavanja Jugoslavije od Sovjetskog Saveza. Poseban osvrt je na Huseina Đozu i diskursu o identitetu bosanskih muslimana. Etnički naziv *Musliman* za Omeriku je trebao imati sekularnu konotaciju jer su se komunisti plašili političke mobilizacije preko religije. Međutim, ovdje se treba napomenuti da zanimanje sa etničkim ili nacionalnim nazivom bosanskih muslimana zahtijeva dublje razmatranje i može se posmatrati iz više uglova. Bitno u ovom kontekstu je da se Mladi muslimani nisu bavili nacionalnim identitetom bosanskih muslimana.

Zadnje poglavlje *Reaktiviranje mreže Mladih muslimana (1960-1983)* analizira ponovno oživljavanje organizacije 1965. godine. Mladi muslimani stvaraju kontakte sa omladinom, između ostalog i preko Huseina Đoze, međutim masovni pokret tada izostaje. Njihove aktivnosti su, prije svega, usmjerene na intelektualni rad. *Islamska Deklaracija* Alije Izetbegovića, kao i prethodni radovi ove organizacije, upućuje na dekadenciju bosanskih muslimana i poziva na povratak vjeri. Prije svega se propagira pridržavanje moralnih normi određenih islamskom religijom.

U zaključku se, između ostalog, konstantira ambivalentan odnos koji je postojao između Mladih muslimana i islamskih organizacija. Iako su kritizirali islamske klerike, tek uvezivanje sa El Hidaje i Islamskom zajednicom Mladim muslimanima je omogućilo širenje i jačanje njihove mreže.

Knjiga predstavlja marljiv rad istraživanja historijske građe i iznošenja podataka o Mladim muslimanima. Prednost djela je u analiziranju odnosa i povezanosti između različitih nosilaca islamskih diskursa kao i uvezivanja historijskih događaja vezanih za islam u Bosni i Hercegovini sastajališta bosanskih muslimana. Sa ovakvim pristupom omogućeno je bolje shvatanje nastanka, razvoja i ideologije Mladih muslimana. Za one koji se zanimaju ovom temom posebno je od značaja detaljno opisivanje stvaranja mreže ove organizacije, kao i akribično istraživanje njenog širenja. Zbog sveobuhvatnosti djela i pregleda razvoja diskursa unutar islamskog korpusa u određenom vremenskom periodu, preporučljivo je da knjiga bude u dohledno vrijeme prevedena na bosanski jezik, kako bi bila dostupna bosansko-hercegovačkoj javnosti.

Aldina Čemernica